

Les pràctiques artístiques busquen el seu lloc a les escoles

La relació entre art i educació a Catalunya beu de la necessitat imperiosa d'establir un vincle que es retroalimenta i generi sediments. Fa temps que les pràctiques artístiques han entrat a les escoles i hi han clavat unes arrels que, amb els anys, s'han fet cada vegada més profundes. Però l'art encara pateix els efectes de no formar part del nucli dur del currículum educatiu, i això provoca que la relació amb l'educació estigui marcada per algunes arestes. Projectes sorgits del món de la cultura batallen per situar les pràctiques artístiques a primera línia educativa, una tendència en creixement que ha demostrat els bons resultats de les iniciatives i com aquestes doten l'alumnat de competències i valors indispensables en la societat actual.

Fins als últims anys, bona part de la relació entre art i educació s'ha situat als marges de l'escola. Les pràctiques artístiques educatives han quedat relegades a les activitats extraescolars. Si un alumne vol aprendre a tocar un instrument es pot apuntar a una escola municipal de música, i si a un altre li interessa la interpretació pot buscar classes de teatre fora de l'escola, per posar dos exemples. «L'escola no és ni té com a missió ser una escola d'arts. Té moltes més funcions. A la pràctica això vol dir que les famílies interessades en l'educació artística pels fills l'han de completar amb activitats extraescolars», explica el filòsof especialitzat en educació Gregorio Luri. Aquesta situació —amb les desigualtats que porta implícites, perquè no totes les famílies poden accedir a activitats extraescolars— és així en bona part

a causa del currículum educatiu establert pel Ministeri d'Educació, tot i que fa pocs anys ha començat a canviar. En part, aquesta evolució ha estat impulsada pels mateixos artistes i gestors culturals, que han adquirit la responsabilitat d'incorporar iniciatives artístiques a l'àmbit educatiu. Ho han fet —i ho continuen fent— mitjançant projectes que neixen de companyies de teatre, festivals, equipaments culturals o professionals del món artístic i que, a poc a poc, s'han anat consolidant dins dels centres educatius.

Les administracions també aposten per avançar en aquest sentit. El 2019, el Departament d'Educació va aprovar el programa Ara Art, que fomenta projectes artístics als centres educatius en col·laboració amb equipaments i institucions culturals. També s'han potenciat iniciatives des de l'àmbit municipal, com és el cas del projecte Creadors en residència de l'Ajuntament de Barcelona, que des del 2009 convida els artistes a dur a terme processos de creació als instituts de la ciutat. Cada vegada més, les pràctiques artístiques estan deixant de ser satèl·lits que orbiten al voltant de les escoles per convertir-se en una part intrínseca del nucli educatiu dels centres. Hi ha exemples eficaços i rellevants de totes les disciplines artístiques, des del circ, el teatre, la dansa i la música fins a la literatura, el cinema i la fotografia. Repassem a continuació sis bones pràctiques artístiques que transcorren dins l'entorn educatiu i que destaquen tant pels processos que segueixen com pels resultats.

Fotografia de la pàgina anterior:
© Ateneu Popular 9 Barris /
Marta Garcia

El Mercat de les Flors fa de pont entre artistes i escoles mitjançant el projecte Tot Dansa, impulsat per l'Institut del Teatre i l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona. © Alfred Mauve/ Tot Dansa/2017

Tot Dansa – Mercat de les Flors

Un coreògraf, desenes de professors i més de cent cinquanta alumnes d'instituts de Barcelona. Des del 2011, el Mercat de les Flors fa de pont entre artistes i centres educatius perquè entrin en contacte mitjançant el projecte Tot Dansa, que impulsa juntament amb l'Institut del Teatre i l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona. La iniciativa consisteix a encarregar una peça al coreògraf, proporcionar formació al professorat i treballar la creació a l'aula per representar-la a l'escenari del Mercat de les Flors en una posada en escena amb tots els participants. «El coreògraf passa per totes les escoles. És un projecte que involucra els instituts, els mestres i els alumnes en una iniciativa conjunta», explica la directora del Mercat de les Flors, Àngels Margarit. L'èxit de Tot Dansa —que des que va néixer ha implicat onze artistes i més d'un miler d'alumnes— ha estat tan gran, que s'ha replicat més enllà de Barcelona, amb un projecte germà, anomenat Tots Dansen, que segueix el mateix funcionament i es desenvolupa a ciutats d'arreu de Catalunya, com Olot, Mataró i Granollers.

El gran valor d'aquesta iniciativa és, segons Margarit, que aconsegueix «obrir unes portes que després ja no es tornen a tancar». D'entrada, perquè a través del contacte amb l'artista els alumnes s'endinsen en una disciplina artística que potser desconeixen o els queda lluny. «Cadascú hi entra d'una manera o d'una altra. En un context on els cossos estan molt estigmatitzats, la dansa ensenya a establir-hi una relació diferent i mostra que et pots comunicar de moltes altres maneres»,

assenyala Margarit, que afegeix que el projecte també ajuda «a estrènyer vincles entre estudiants i mestres i a fer pinya, ja que la dansa dona un sentit de grup i obliga a treballar col·lectivament». A més, és una manera de fer palès que dedicar-se a la dansa és una possibilitat. Però l'impacte de Tot Dansa i Tots Dansen no es redueix només als alumnes, sinó que va més enllà. Els coreògrafs, que són professionals en actiu i seleccionats per convocatòria pública, n'extreuen «una experiència molt enriquidora» i els professors poden accedir a cursos de formació impartits pels artistes «que els proporcionen eines molt útils» per treballar posteriorment a classe. Els pares dels participants també s'hi veuen implicats, ja que formen part del públic que assisteix a la representació final del projecte. «Alguns d'ells descobren el Mercat de les Flors per primera vegada. És molt positiu perquè, com a equipament públic, el teatre també els pertany», subratlla Margarit, que té un desig per als propers anys: «Aconseguir més recursos que ens permetin fer créixer el projecte arreu de Catalunya».

Nombre d'alumnes per convocatòria: 150-170 a Barcelona / Més de 1.000 a la resta de ciutats

Territoris: 18 poblacions catalanes, entre les quals hi ha Barcelona, Olot, Mataró, Granollers, Reus i Tortosa

Incidència arreu de Catalunya

Iniciativa sorgida des de l'Administració

Implicació dels centres educatius, els alumnes i pares i mares

Un dels objectius de l'Escola de Circ de l'Ateneu és fer créixer els alumnes artísticament i també com a persones. © Ateneu Popular 9 Barris / Marta Garcia

Escola de Circ de l'Ateneu Popular 9 Barris

A l'Ateneu Popular 9 Barris s'aprèn a fer acrobàcies, malabarismes i clown, però la tasca de l'Escola de Circ implica molt més que ensenyar les tècniques als alumnes. El centre es bifurca en dues escoles. La infantil, amb nens i nenes d'entre 6 i 14 anys, acull 92 alumnes, i la juvenil, amb estudiants d'entre 14 i 18 anys, en té 30. Siguin quines siguin les edats dels participants, un dels objectius de l'Escola de Circ de l'Ateneu és aconseguir que els alumnes es puguin enriquir i créixer artísticament i com a persones. «Cadascú passa per l'escola a la seva manera. Tractem una gran diversitat de tècniques perquè cada alumne trobi la seva. Potser els aeris no et surten gaire bé però ets un crac amb els malabars, o fent la dramaturgia d'un espectacle», explica el tècnic de l'àrea de formació de l'Ateneu Popular 9 Barris, Elies Martínez, que precisa que al centre «s'ensenyen les tècniques, però no ens quedem només amb la part més bàsica del circ, sinó que també barregem altres llenguatges, com el teatre i la dansa».

L'escola està fortament arrelada al barri barceloní de Trinitat Nova i a la comunitat que l'envolta, fins al punt que, segons Martínez, el centre «no seria com és ara, ni tindria les potencialitats que té, si no fos aquí». El treball en xarxa i la necessitat de potenciar el teixit associatiu de la zona són indestruïbles del centre, que s'ha convertit en un nucli cultural essencial per a la comunitat. «Hi ha una part molt important que consisteix a escoltar els interessos de la gent que viu aquí. Al final, l'escola és un recurs per a la comunitat,

i com a tal ha de ser accessible», subratlla Martínez. Aquesta vertebració amb el territori es fa visible, per exemple, quan es representa l'espectacle de final de curs de l'Escola de Circ. «Treballem perquè no sigui només una mostra d'habilitats, sinó per oferir cada any una proposta artística nova per a la gent del barri», diu Martínez.

A diferència d'altres iniciatives artístiques, l'activitat de l'Escola de Circ transcorre fora de l'horari escolar. Això fa que els participants hi accedeixin per motivació pròpia i, segons Martínez, té un impacte també en els resultats. «Es nota molt en l'escola juvenil, perquè implica una dedicació molt gran —assenyala Martínez—. Tenim un gran volum d'alumnes que volen fer del circ la seva sortida artística professional, però també n'hi ha d'altres que venen, simplement, perquè els agrada.»

Nombre d'alumnes per convocatòria: 122

Territori: Trinitat Nova (Barcelona)

Incidència al barri de Trinitat Nova

Iniciativa sorgida des d'un col·lectiu artístic

Implicació dels alumnes i pares i mares

El projecte educatiu LÓVA, nascut als Estats Units, consisteix a crear des de zero una òpera a les aules. © Lóva / Javier del Real

Projecte LÓVA

Des dels anys setanta, diverses escoles dels Estats Units duen a terme un projecte educatiu que consisteix a crear des de zero una òpera a les aules. La iniciativa va sorgir de l'Òpera de Seattle, i el 2006 la mestra de primària Mary Ruth McGinn va decidir exportar-la a l'Estat espanyol. «Va crear un primer nucli de docents i es va fer seu el projecte, el va adaptar al territori», explica el coordinador de LÓVA, Pedro Sarmiento. Des d'aleshores, aquesta pràctica artística s'ha anat estenent per les escoles de Madrid, València, Galícia i Múrcia, i cada any involucra més de 2.500 alumnes de primària i secundària, juntament amb els seus professors. Una de les peculiaritats de LÓVA és l'autonomia que adquireixen els estudiants a l'hora de participar-hi. Durant tot el curs, cada classe s'encarrega de crear una òpera de principi a fi. «Cada aula es converteix en una companyia d'òpera. Es comença decidint quin missatge es vol llançar al món i fent un repartiment de tasques entre els alumnes. Alguns d'ells seran els llibretistes; d'altres, els productors, els compositors o els escenògrafs», assenyala Sarmiento. A finals de maig o principis de juny s'estrena l'espectacle cedint tota la responsabilitat als estudiants. «Els mestres s'asseuen a l'última fila i són part del públic. Entre els estudiants no hi ha adults intervenint ni ajudant», diu el coordinador de LÓVA.

Els docents de cada centre són els principals impulsors de la iniciativa. Quan un mestre decideix implicar-s'hi, rep una formació a l'estiu i s'encarrega de

buscar els recursos —com ara portar artistes a l'aula perquè expliquin les seves professions— per als estudiants. «Per als docents també requereix moltes hores de feina, no és fàcil. Però un dels grans valors de LÓVA és aconseguir que els alumnes se sentin fortament implicats i enfortir la seva capacitat per prendre decisions», subratlla Sarmiento, que afegeix que els professors «descobreixen els seus alumnes d'una manera que no havien conegut mai». I per què crear una òpera i no altres gèneres culturals que també impliquin treball en equip, com ara una obra de teatre? «En gran part, perquè l'òpera implica una àmplia varietat de tasques que permet a cada alumne adaptar-se al que li surt millor i li agrada més —assenyala Sarmiento—. Però també ens hem adonat que l'òpera és una bona metàfora d'un repte quasi impossible d'assolir, però que al final s'aconsegueix, i a més els estudiants arriben al cim tots sols.»

Nombre d'alumnes per convocatòria: més d'11.000

Territoris: València, Galícia, Múrcia i Madrid

Incidència a quatre comunitats autònomes

Iniciativa sorgida des de l'equip docent

Implicació de les escoles, els alumnes i pares i mares

El projecte Cinema en curs, impulsat per A Bao A Qu, porta aquesta disciplina a les aules i en horari escolar. © A Bao A Qu

Cinema en curs i fotografia en curs

Quan les impulsores de l'associació A Bao A Qu van començar a difondre el seu projecte, la majoria de la gent se sorprenia del fet que es pogués dur a terme a les aules dels centres educatius, dins l'horari lectiu. «Ens preguntaven: "Com entreu a les escoles?". En aquell moment, el 2004, no hi havia cap iniciativa que introduís creadors professionals a les classes de forma continuada», recorda una de les responsables d'A Bao A Qu, Laia Colell. Des d'aleshores, el projecte s'ha anat fent gran i fins i tot ha donat peu a projectes vinculats com ara Fotografia en curs i el projecte europeu Moving Cinema.

Cinema en curs, adreçat a estudiants d'entre 9 i 18 anys, consisteix a treballar amb els alumnes l'art cinematogràfic i acompanyar-los durant el procés d'elaboració d'un film o documental. D'altra banda, Fotografia en curs, que es fa des de P4 fins a Batxillerat, es basa en apropar la fotografia a les aules. En totes dues iniciatives participen creadors professionals (com ara les cineastes Meritxell Colell, Carla Simón i Celia Rico) que treballen braç a braç amb els docents per ensenyar a les aules els entramats de les dues arts. Una de les claus del projecte, segons Laia Colell, és la capacitat transformadora en molts sentits. «Per als nens i joves, permet descobrir les arts i la creació com un espai que es poden fer propi i els serveix per viure millor. També és útil a l'hora de cohesionar equips, de fer que els grups siguin grups.» Però la iniciativa transcendeix els alumnes i també

impacta al centre educatiu. «Irradia en les maneres de fer dels centres i en transforma les dinàmiques», afirma Colell.

A Bao A Qu empeny els estudiants a sortir de les aules i filmar la quotidianitat i l'entorn d'allà on viuen. D'aquesta manera, els veïns dels municipis on té lloc el projecte també s'hi veuen involucrats, sobretot si es tracta de pobles petits. Les pel·lícules s'estrenen a final de curs a la Filmoteca de Catalunya, però també s'exhibeixen als barris i pobles de cada escola. «Aquestes projeccions de proximitat són molt importants, sobretot en aquelles escoles on la presència de les famílies costa més de vehicular», explica Colell, que afegeix que als pobles petits aquestes projeccions ja s'han convertit en una tradició. «Hi poden arribar a assistir més de tres-centes persones. És una cita esperada i un gran esdeveniment cultural per la comunitat», subratlla.

Nombre d'alumnes per convocatòria: 4.000

Territoris: Catalunya, Galícia, Madrid, País Basc, Alemanya i Xile

Incidència a Catalunya, diverses comunitats autònomes i altres països

Iniciativa sorgida des d'una associació cultural

Implicació de les escoles, els docents, els alumnes, pares i mares i creadors/es professionals

Amb el projecte A Tempo, els responsables del festival Temporada Alta han col·locat el teatre en el món de la formació reglada. © A Tempo. Fundació La Ciutat Invisible

A Tempo – Temporada Alta

Cada tardor des del 1992, el festival Temporada Alta converteix Girona en el focus de les arts escèniques a Catalunya. Al llarg dels seus 27 anys d'existència, el festival ha aconseguit arrelar al territori i irradiar la importància de les arts arreu del país. Per això fa quatre anys els responsables de la iniciativa es van fixar un nou repte: fer entrar el teatre en el món de la formació reglada. Fins aleshores, les arts escèniques eren molt presents durant el festival, però pràcticament no tenien protagonisme a les escoles gironines. D'aquesta manera va néixer el projecte A Tempo, que impulsa la Fundació Ciutat Invisible conjuntament amb el festival. «L'objectiu principal és relacionar la cultura, i sobretot el teatre, amb l'entorn social de la zona», explica el director de Temporada Alta i vicepresident de la Fundació Ciutat Invisible, Salvador Sunyer.

A Tempo aixopluga diverses iniciatives que segueixen aquesta fita. D'una banda, convida els artistes del festival a les aules perquè ensenyin els alumnes a llegir en veu alta, a escriure o a crear a partir del moviment. També posa en contacte intèrprets professionals, com l'actriu Rosa Gàmiz, perquè ajudin els estudiants a donar forma a espectacles pensats per fer durant les classes a primària i secundària. Una altra branca d'A Tempo dona la possibilitat als alumnes d'elaborar el seu projecte artístic des de zero. «Els assessorem i busquem artistes que els puguin ajudar a dur-los a terme», diu Sunyer, que cita la pel·lícula *El vent és això*, estrenada el 2017 i dirigida per Pere Vilà, com un dels

resultats de la iniciativa. Els últims anys, A Tempo ha crescut i ha incorporat noves propostes, com l'exitós Torneig de Dramatúrgia per als instituts, que replica el Torneig de Dramatúrgia del festival i que consisteix en una competició de textos dramàtics escrits pels estudiants. A més, proporciona als professors seminaris formatius amb els artistes, que els ensenyen a utilitzar les arts a l'aula com una eina més d'aprenentatge. «També portem els alumnes a veure espectacles del festival. En un assaig d'una obra del director belga Alain Platel, el públic eren adolescents i van acabar tots ballant. En sortir van demanar si podien anar al teatre cada setmana», recorda Sunyer. A Tempo, que es duu a terme a les escoles de Girona i Salt, «obre altres portes» als estudiants que hi participen. «L'objectiu no és que es professionalitzin amb això, sinó ensenyar una altra mirada del món de l'art que no sigui la de la història», assenyala el director del festival, que per al futur espera «poder elaborar un manual d'ús perquè els llocs on hi ha programacions culturals puguin impulsar aquestes iniciatives».

Nombre d'alumnes per convocatòria: 5.445

Territoris: Girona i Salt

Incidència al territori gironí

Iniciativa sorgida des del festival Temporada Alta

Implicació de les escoles, els alumnes i pares i mares

Alumnes de tercer i quart d'ESO i de primer i segon de Batxillerat durant l'entrega de premis del concurs literari Ficcions. © AMIC-Ficcions, 2019

AMIC-Ficcions

«No és veritat que els joves a partir de 14 anys no llegeixin llibres», assegura el responsable del projecte AMIC-Ficcions, Josep Ritort. El 2005, Ritort editava la revista *Secundèria* i va topiar amb el debat sobre si els adolescents eren o no aficionats a la lectura. «El discurs que no llegeixen és cert només en part, i està carregat de tòpics», afirma Ritort. Per rebatre'l, va idear un projecte que continua viu: un concurs literari entre estudiants de 3r i 4t d'ESO i de 1r i 2n de Batxillerat. La peculiaritat de la iniciativa és que es proporciona als participants el punt de partida del seu relat. «Els oferim el primer paràgraf de cinc novel·les diferents. N'han de triar un i, a partir d'aquí, escriure la continuació», explica Ritort. A AMIC-Ficcions es pot participar de forma individual o en grups reduïts de dues o tres persones, i els concursants han de presentar una narració estructurada en tres capítols. «A partir d'un inici preestablert, cadascú viatja cap a un lloc diferent. Si arriben al final, la motivació i la seguretat que aconsegueixen ells mateixos no tenen preu. No sempre està ben vist que t'agradi llegir i escriure a classe, i AMIC-Ficcions els dona el convenciment que són bons i ho poden fer», destaca Josep Ritort. El concurs es desenvolupa en diverses fases arreu dels Països Catalans. Hi ha guanyadors per zones territorials (com ara el Pirineu o les Terres de l'Ebre), però també es donen premis als millors relats de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears.

El projecte té les escoles com a punt de partida —en la majoria dels casos són els mestres que animen els estudiants a participar-hi—, si bé després es desenvolupa fora de les aules. «En escriure el relat, fan l'esforç de documentar-se, narrar en l'estil de l'escriptor o de l'època i interpretar-lo. Els que tenen un punt més d'imaginació i donen una volta inesperada a l'obra són els més espectaculars», assenyala Ritort. Alguns dels participants descobreixen així la seva passió per la literatura. «Els pares i les mares expliquen que, gràcies a aquesta experiència, els seus fills guanyen molta seguretat, sobretot els més introvertits. I, després, alguns fins i tot s'apunten a una escola d'escriptura», afegeix el responsable d'AMIC-Ficcions.

Nombre d'alumnes per convocatòria: 3.600

Territoris: Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears

Incidència arreu dels Països Catalans

Iniciativa sorgida des d'un col·lectiu artístic

Implicació de les escoles, els alumnes i pares i mares